

Ուղեցույց

Պաշտպանութեան իրաւունքը քրէական գործի
սահմաններուն մէջ

Յունուար, 2020թ.

Սույն ուղեցույցը հովանաւորուած է «Գալուստ Կիւլպէնկեան» Հիմնարկութեան դրամաշնորհի
շրջանակէն ներս: Այստեղ արտայայտուած է հեղինակի դիրքորոշումը, եւ պարտադիր չէ, որ ան
համընկնի «Գալուստ Կիւլպէնկեան» Հիմնարկութեան դիրքորոշումին հետ

1. Ո՞վ է քրեական գործով պաշտպանը

Պաշտպան է այն փաստաբանը, որ քրեական գործով վարոյթի ատեն կը ներկայացնէ կասկածեալին կամ մեղադրեալին օրինական շահերը եւ անոր կը մատուցէ իրաւաբանական օգնութիւն՝ օրէնքով չարգելուած բոլոր միջոցներով:

Քրեական գործերով պաշտպանութիւնը կրնայ իրականացնել միայն փաստաբանը:

2. Ի՞նչ հիմքով փաստաբանը կը մասնակցի քրեական գործով վարոյթին իբրեւ պաշտպան

Փաստաբանները քրեական գործով վարոյթին իբրեւ պաշտպան կը մասնակցին՝

1) կասկածեալին, մեղադրեալին, անոր օրինական ներկայացուցիչին, ազգականին, ինչպէս նաեւ կասկածեալին կամ մեղադրեալին խնդրանքով կամ համաձայնութեամբ՝ ուրիշ անձերու հրաւերով.

2) ՀՀ փաստաբաններու պալատի հանրային պաշտպանի գրասենեակին կողմէ նշանակուելով՝ քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի պահանջքին հիման վրայ:

3. Կրնա՞յ կասկածեալը կամ մեղադրեալը իրականացնել իր պաշտպանութիւնը

Կասկածեալը կամ մեղադրեալը իրաւունք ունի մեղադրանքէն պաշտպանուիլ ինչպէս անձերու, այնպէս ալ պաշտպանի եւ օրինական ներկայացուցիչի միջոցով: Կասկածեալի կամ մեղադրեալի պաշտպանին եւ օրինական ներկայացուցիչին քրեական դատավարութեան մասնակցութիւնը չի սահմանափակեր կասկածեալին կամ մեղադրեալին իրաւունքները:

4. Ե՞րբ պարտադիր է քրեական վարոյթի ատեն պաշտպանի մասնակցութիւնը

Քրեական գործով վարոյթի ատեն պաշտպանի մասնակցութիւնը պարտադիր է, երբ՝

1) այդպիսի փափաք յայտնած է կասկածեալը կամ մեղադրեալը.

2) կասկածեալին կամ մեղադրեալին համար դժուար է ինքնուրոյն իրականացնել պաշտպանութեան իր իրաւունքը՝ համր, կոյր, խուլ ըլլալու, խօսքի, լսողութեան, տեսողութեան եւ այլ էական խանգարումի, երկարատեւ ծանր հիւանդութեան, ինչպէս նաեւ տկարամտութեան, բացայայտ մտաւոր անզարգացածութեան, այլ ֆիզիքական կամ հոգեկան թերիներու հետեւանքով.

3) կասկածեալը կամ մեղադրեալը ունի հոգեկան հիւանդութիւն կամ ժամանակաւոր հիւանդագին հոգեկան խանգարում.

4) կասկածեալը կամ մեղադրեալը չի տիրապետեր կամ ոչ բաւարար չափով կը տիրապետէ քրեական դատավարութեան լեզուին.

5) Յանցանքը կատարելու պահուն կասկածեալը կամ մեղադրեալը անչափահաս է.

6) մեղադրեալը ժամկետային ծառայութեան զինծառայող է.

7) կասկածեալներու կամ մեղադրեալներու շահերու միջեւ կան հակասութիւններ, եւ անոնցմէ մէկը պաշտպան ունի.

8) քրեական հետապնդումը կ'իրականացուի այն անձին նկատմամբ, որուն կը վերագրուի քրեական օրէնսգիրքով չթոյլատրուած արարքի կատարում՝ անմեղսունակութեան վիճակի մէջ.

9) կասկածեալը կամ մեղադրեալը անգործունակ է.

10) դատական քննութեան արագացուած կարգի կիրառումի պարագային.

11) դատարանը մեղադրեալին նկատմամբ կը կիրառէ դատական նիստերու դահլիճէն հեռացման խստագոյն որոշում (սանկցիա):

5. Ինչպէ՞ս կ'ապահովուի պաշտպանի մասնակցութիւնը, երբ ատիկա պարտադիր է

Քրեական գործով վարոյթի ատեն պաշտպանի պարտադիր մասնակցութիւնը կ'ապահովէ քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը (հետաքննութեան մարմինը, քննիչը, դատաւորը):

Պաշտպանի պարտադիր մասնակցութեան հիմք առաջանալու պարագային, երբ կասկածեալը կամ մեղադրեալը պաշտպան չունի. հանրային պաշտպան նշանակելու պահանջով քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը կը դիմէ ՀՀ փաստաբաններու պալատի հանրային պաշտպանի գրասենեակ:

6. Կրնա՞յ արդեօք կասկածեալը կամ մեղադրեալը անմիջականօրէն դիմել հանրային պաշտպանի գրասենեակ պաշտպան նշանակելու համար

Քրեական գործով կասկածեալի կամ մեղադրեալի կարգավիճակ ունեցող անձը հանրային պաշտպան ունենալու ցանկութեան պարագային պետք է դիմէ վարոյթը իրականացնող մարմնին (հետաքննութեան մարմնին, քննիչին, դատարանին):

Հանրային պաշտպանը քրեական վարոյթի կասկածեալին կամ մեղադրեալին պաշտպանութիւնը կրնայ իրականացնել բացառապէս վարոյթը իրականացնող

մարմնի պահանջով հանրային պաշտպանի գրասենեակի ղեկավարի կողմէ նշանակուելով:

7. Ե՞րբ փաստաբանը կը ստանայ պաշտպանի իրաւավիճակ

Փաստաբանը պաշտպանի իրաւավիճակ կը ստանայ կասկածեալին կամ մեղադրեալին համաձայնութեամբ՝ անոր պաշտպանութիւնը ստանձնելու պահէն:

8. Արդեօք կասկածեալի կամ մեղադրեալի ցանկութիւնը ամէն պարագայի կրնա՞յ ըլլալ պաշտպանի պարտադիր մասնակցութիւնը կանխորոշող հանգամանք

Պաշտպան ունենալու՝ կասկածեալին կամ մեղադրեալին արտայայտած ցանկութիւնը քրեական գործով վարոյթին պաշտպանի պարտադիր մասնակցութիւնը կանխորոշող հանգամանք չէ, եթէ ան ունեցած է նշանակուած պաշտպան, սակայն յայտարարած է պաշտպանէն հրաժարելու մասին, եւ ատիկա ընդունած է քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը:

9. Կրնա՞յ արդեօք վարոյթը իրականացնող մարմինը երաշխաւորել որեւէ փաստաբան հրաւիրելու որպէս պաշտպան

Քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը իրաւունք չունի որեւէ մէկը երաշխաւորել որեւէ պաշտպան հրաւիրելու համար:

Աւելին, միւս կողմէ եւս, կ'արգելուի փաստաբանին ընդունիլ նախաքննութեան եւ դատաքննութեան փուլերուն մէջ տուեալ գործով վարոյթ իրականացնող պաշտօնատար անձի կողմէն իրեն ուղղուած՝ տուեալ վարոյթին առնչուող անձի գործի վարման հետ կապուած իրաւական օգնութիւն ցոյց տալու առաջարկը: Այդպիսի առաջարկի ընդունումը փաստաբանի համար կրնայ յանգեցնել կարգապահական պատասխանատուութեան:

10. Կրնա՞յ արդեօք վարոյթը իրականացնող մարմինը կասկածեալին կամ մեղադրեալին առաջարկել հրաւիրելու այլ պաշտպան կամ հրաւիրել հանրային պաշտպան, երբ անձը ունի պաշտպան

Չետաքննութեան մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը իրաւունք ունին կասկածեալին կամ մեղադրեալին առաջարկել հրաւիրելու այլ պաշտպան կամ պաշտպան նշանակել հանրային պաշտպանի գրասենեակի միջոցով, եթէ՝

1) պաշտպանի իրաւաւիճակ ձեռք բերելու պահէն 24 ժամուան մէջ պաշտպանը հնարաւորութիւն չունի ներկայանալու կամ չի ներկայանար կասկածեալի կամ արգելանքի վերցուած մեղադրեալին առաջին հարցաքննութեան.

2) պաշտպանը հնարաւորութիւն չունի մասնակցելու քրեական գործով վարոյթին՝ 3 օրէն աւելի ժամանակով:

11. Կրնա՞յ անձը ունենալ քանի մը պաշտպաններ

Կասկածեալը կամ մեղադրեալը կրնայ ունենալ քանի մը պաշտպաններ:

Հարկ է նկատել, որ դատաւարական գործողութիւնը, ուր պաշտպանի մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է, չի կրնար անօրինական ճանչցուիլ, եթէ կասկածեալին կամ մեղադրեալին ոչ բոլոր պաշտպանները մասնակցած են տուեալ գործողութեան:

12. Կրնա՞ն միեւնոյն քրեական գործով կասկածեալները կամ մեղադրեալները ունենալ մէկ պաշտպան

Միեւնոյն քրեական գործով մէկէն աւելի կասկածեալները կամ մեղադրեալները կրնան ունենալ մէկ պաշտպան, բացառութեամբ պաշտպանեալներու շահերու միջեւ հակասութեան առկայութեան, ինչպէս նաեւ այնատեան, երբ վտանգ կայ, որ անոնց միջեւ պաշտպանի շփումները կրնան խոչընդոտել արդարադատութեան իրականացումը:

13. Ե՞րբ պաշտպանը կը դադրի քրեական վարոյթին մասնակցելէ

Պաշտպանը կը դադրի իբրեւ այդպիսին մասնակցիլ քրեական գործով վարոյթին, եթէ՝

1) կասկածեալը կամ մեղադրեալը լուծած է անոր հետ ունեցած համաձայնութիւնը.

2) ան լիազօրուած չէ մասնակցելու համապատասխան գործով յետագայ վարոյթին.

3) քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը պաշտպանին ազատած է քրեական գործով վարոյթին մասնակցելէ՝ հաշուի առնելով քրեական դատաւարութեան անոր մասնակցութիւնը բացառող հանգամանքներու յայտնաբերումը.

4) քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը, ՀՀ քրեական դատաւարութեան օրէնսգիրքով նախատեսուած պարագաներուն մէջ, ընդունած է կասկածեալին կամ մեղադրեալին հրաժարումը պաշտպանէն:

14. Կրնա՞յ անձը հրաժարիլ պաշտպանէն, եւ ի՞նչ կը նշանակէ ատիկա

Պաշտպանէն հրաժարիլ կը նշանակէ կասկածեալին կամ մեղադրեալին մտադրութիւնը՝ իր պաշտպանութիւնը իրականացնել առանց ոեւէ պաշտպանի իրաւաբանական օգնութեան:

Պաշտպանէն հրաժարելու մասին կասկածեալին կամ մեղադրեալին յայտարարութիւնը կ'արձանագրուի:

Պաշտպանէն հրաժարելու պահէն կասկածեալը կամ մեղադրեալը կը համարուի իր պաշտպանութիւնը ինքնուրոյն իրականացնողը: Ասիկա իր իրաւունքներէն չի զրկէր քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը, որ յետագային նշանակուած կամ քրեական գործով վարոյթին մասնակցելէ չազատուած պաշտպանին թոյլատրէ մասնակցելու վարոյթին:

15. Ե՞րբ վարոյթը իրականացնող մարմինը չ'ընդունիր կամ կրնայ չընդունիլ պաշտպանէն հրաժարումը

Պաշտպանէն հրաժարիլը քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը կ'ընդունի միայն այն պարագային, եթէ կասկածեալին կամ մեղադրեալին կողմէ այդ մասին յայտարարուած է սեփական նախաձեռնութեամբ, կամաւոր եւ այն պաշտպանի ներկայութեամբ, որ կրնայ նշանակուիլ կամ նշանակուած է պաշտպան:

Պաշտպանէն հրաժարումը չ'ընդունուի, եթէ ան հարկադրուած է իրաւաբանական օգնութեան վճարման համար միջոցներու բացակայութեամբ:

Այն պարագաներուն, երբ

- կասկածեալը կամ մեղադրեալը ունի հոգեկան հիւանդութիւն կամ ժամանակաւոր հիւանդագին հոգեկան խանգարում,
- կամ կասկածեալը կամ մեղադրեալը չի տիրապետեր կամ ոչ բաւարար չափով կը տիրապետէ քրեական դատավարութեան լեզուին,
- կամ յանցանքը կատարելու պահուն կասկածեալը կամ մեղադրեալը անչափահաս է,
- կամ քրեական հետապնդումը կ'իրականացուի այն անձին նկատմամբ, որուն կը վերագրուի քրեական օրէնսգիրքով չթոյլատրուած արարքի կատարում անմեղսունակութեան վիճակին մէջ:

Քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը իրաւունք ունի չընդունիլ պաշտպանէն կասկածեալին կամ մեղադրեալին հրաժարիլը եւ նշանակել պաշտպան կամ պահպանել նշանակուած պաշտպանի լիազօրութիւնները:

16. Կրնա՞յ արդեօք պաշտպանեն հրաժարուած կասկածեալը կամ մեղադրեալը յետագային փոխել իր դիրքորոշումը

Պաշտպանեն հրաժարած կասկածեալը կամ մեղադրեալը իրաւունք ունի քրեական գործով վարոյթի ցանկացած պահուն փոխել իր դիրքորոշումը: Այդ պարագային, նոր պաշտպանի մասնակցութիւնը հիմք չէ գործի վարոյթը վերսկսելու համար:

17. Կրնա՞յ արդեօք պաշտպանը ընդունիլ դէպքի հետ իր պաշտպանեալին առնչութիւնը եւ մեղաւորութիւնը անոր կատարման մէջ՝ հակառակ պաշտպանեալի դիրքորոշումին

Պաշտպանը իրաւունք չունի կատարել պաշտպանեալի շահերուն հակասող որեւէ գործողութիւն: Պաշտպանը չի կրնար, հակառակ պաշտպանեալի դիրքորոշումին, ընդունել դէպքի հետ անոր առնչութիւնը եւ մեղաւորութիւնը անոր կատարման մէջ:

Աւելին, Պաշտպանը իրաւունք չունի առանց պաշտպանեալի յանձնարարութեան՝

- 1) յայտարարել յանցանքի կատարման մէջ անոր մեղաւոր ըլլալը.
- 2) յայտարարել տուժողին հետ պաշտպանեալին հաշտութիւնը.
- 3) ընդունիլ քաղաքացիական հայցը.
- 4) Ետ վերցնել պաշտպանեալին ներկայացուցած բողոքը:

18. Որո՞ւն կ'ենթարկուին փաստաբանները

Փաստաբանը իր գործունէութիւնը իրականացնելու ատեն անկախ է, կը դէկավարուի միայն Սահմանադրութեամբ, ՀՀ միջազգային պայմանագիրներով եւ օրէնքներով, փաստաբանական պալատի կանոնադրութեամբ եւ փաստաբանական վարքագիծի կանոնագիրքով:

19. Ո՞ր անհրաժեշտ է դիմել փաստաբանի կողմէ թոյլ տրուած ոչ իրաւաչափ գործողութիւններու առնչութեամբ

Փաստաբանի կողմէ թոյլ տրուած ոչ իրաւաչափ գործողութիւններու առնչութեամբ անհրաժեշտ է դիմել ՀՀ փաստաբաններու պալատ:

«Փաստաբանութեան մասին» ՀՀ օրէնքի կամ փաստաբանական վարքագիծի կանոնագիրքի խախտման առկայութիւնը հաստատուելու պարագային՝

փաստաբանը ՀՀ փաստաբաններու պալատի խորհուրդի որոշումով կրնայ ենթարկուիլ կարգապահական պատասխանատուութեան, ընդհուպ՝ արտօնագիրի գործողութեան դադրեցում:

Հանրային պաշտպանէն դժգոհութիւններ ունենալու պարագային՝ դժգոհութիւնները կրնան ներկայացուիլ ՀՀ փաստաբաններու պալատի հանրային պաշտպանի գրասենեակ:

20. Կրնա՞յ արդեօք պաշտպանին (փաստաբանին) յայտնուած տեղեկութիւնը փոխանցուիլ այլ անձերու կամ պետական մարմիններու

Բոլոր այն տեղեկութիւնները եւ ապացոյցները, որոնք իրաւաբանական օգնութիւն հայցող անձը փոխանցած է փաստաբանին, փաստաբանի տուած խորհրդատուութեան բովանդակութիւնն ու բնոյթը, ինչպէս նաեւ այն տեղեկութիւնները եւ ապացոյցները (նիւթերը, կրիչները), որոնք փաստաբանը փաստաբանական գործունէութեան իրականացման ընթացքին ձեռք բերած է ինքնուրոյն՝ կը համարուին փաստաբանական գաղտնիք եւ կը գտնուին օրէնքի պաշտպանութեան տակ:

Փաստաբանը պէտք է պահպանէ այն ամբողջ տեղեկատուութեան գաղտնիութիւնը, որուն մասին ան կը տեղեկանանայ իր մասնագիտական գործունէութեան ընթացքին եւ պարտաւոր է չհրապարակել փաստաբանական գաղտնիքը, բացառութեամբ օրէնքով նախատեսուած դէպքերու: Գաղտնիութեան պարտականութիւնը ժամանակով սահմանափակուած չէ:

Փաստաբանական գաղտնիք չպահպանելը փաստաբանի համար կրնայ յանգեցնել կարգապահական պատասխանատուութեան:

21. Կրնա՞յ արդեօք պետական մարմիններու կամ պաշտօնատար անձերու համար հասանելի ըլլալ փաստաբանի եւ անոր վստահորդի հաղորդակցութիւնը

Պետական եւ դատական մարմինները ու անոնց պաշտօնատար անձերը պարտաւոր են ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ապահովելու փաստաբանի՝ վստահորդի հետ առանձին, անարգել եւ մեկուսի հաղորդակցուելու իրաւունքը:

22. Կրնա՞ն արդեօք փաստաբանները քրեական վարոյթի սահմաններուն մէջ կանչուիլ եւ հարցաքննուիլ իբրեւ վկայ

Փաստաբանները չեն կրնար կանչուիլ եւ հարցաքննուիլ իբրեւ վկայ՝ պարզելու համար տեղեկութիւններ, որոնք անոնց կրնան յայտնի ըլլալ՝ կապուած իրաւաբանական օգնութեան դիմելու կամ նման օգնութիւն ցոյց տալու հետ:

Իբրեւ վկայ չեն կրնար կանչուիլ եւ հարցաքննուիլ նաեւ՝

1) Այն անձերը, որոնք ֆիզիքական կամ հոգեկան թերիներու հետեւանքով ունակ չեն ճիշդ ընկալելու եւ վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակայ հանգամանքները.

2) Այն անձերը, որոնց տուեալ քրեական գործին վերաբերող տեղեկութիւնները յայտնի դարձած են քրեական գործով իբրեւ պաշտպան՝ տուժողին, քաղաքացիական հայցուորին, քաղաքացիական պատասխանողին իբրեւ ներկայացուցիչ մասնակցելու միջոցին.

3) դատաւորը, նաեւ լիազօրութիւնները դադրեցուածները, դատախազը, քննիչը, հետաքննութեան մարմնի աշխատակիցը եւ դատական նիստի քարտուղարը՝ կապուած այն քրեական գործին հետ, ուր անոնք իրականացուցած են իրենց դատաւարական լիազօրութիւնները, բացառութեամբ տուեալ գործի վարոյթի ընթացքին թոյլ տրուած սխալներու եւ չարաշահումներու քննութեան, նոր ի յայտ եկած հանգամանքներով տուեալ գործի նորոգման կամ կորսուած վարոյթի վերականգնման դէպքերուն.

4) ձեռնադրուած հոգեւորական-խոստովանահայրը՝ խոստովանանքէն իրեն յայտնի դարձած հանգամանքներու մասին.

5) մարդու իրաւունքներու պաշտպանը՝ իր պարտականութիւնները կատարելու կապակցութեամբ իրեն յայտնի դարձած հանգամանքներու մասին:

23. Ի՞նչ իրաւունքներ ունի կասկածեալը քրեական վարոյթի սահմաններէն ներս

Կասկածեալը, ՀՀ քրեական դատաւարութեան օրէնսգիրքով սահմանուած կարգով, իրաւունք ունի՝

1) իմանալ, թէ ի՞նչ բանի մէջ կասկածի տակ կը դրուի, տեղեկացուիլ կասկածանքի բովանդակութեան, անոր վերագրուող արարքի փաստական կողմին եւ իրաւաբանական որակման.

2) ձերբակալուելէ ետք հետաքննութեան մարմնէն, քննիչէն կամ դատախազէն իրեն հասկանալի լեզուով անյապաղ ստանալու իր իրաւունքներու, ինչպէս նաեւ իրեն ազատութենէ զրկելու պատճառներու եւ հիմքերու մասին գրաւոր ծանուցում եւ պարզաբանում.

3) ձերբակալուելէ կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը իրեն յայտարարուելէ ետք քրեական հետապնդման մարմնէն անմիջապէս անվճար

ստանալ ձեռքակալելու կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումին պատճենը, իսկ ձեռքակալութեան արձանագրութիւն կազմելէ ետք՝ անոր պատճենը.

4) ձեռքակալման մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը, ձեռքակալման արձանագրութիւնը կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը իրեն յայտարարելու պահէն ունենալ պաշտպան, հրաժարիլ պաշտպանէն եւ պաշտպանուիլ ինքնուրոյն.

5) առանձին, խորհրդապահական կարգով, անարգել տեսակցիլ իր պաշտպանին հետ՝ առանց անոնց թիւի եւ տեւողութեան սահմանափակումի, բացառութեամբ սոյն օրէնսգիրքի 211-րդ յօդուածի երկրորդ մասի երկրորդ պարբերութեամբ նախատեսուած դէպքի.

6) հարցաքննուիլ պաշտպանի ներկայութեամբ.

7) տալ ցուցմունքներ կամ հրաժարիլ ցուցմունքներ տալէ.

8) տալ բացատրութիւններ կամ հրաժարիլ բացատրութիւններ տալէ.

9) որ իր ընտրած անձը, իսկ զինձառայող լինելու պարագային՝ նաեւ զինուորական մասի հրամանատարութիւնը, արգելանքի վերցնելէ ետք անյապաղ, բացառութեամբ սոյն օրէնսգիրքի 129-րդ յօդուածի 7-րդ մասով նախատեսուած պարագաներուն, հեռախօսակապի կամ հնարաւոր այլ միջոցով տեղեկացուելու՝ զինք արգելանքի տակ պահելու տեղի եւ հիմքերու մասին:

Օտարերկրեայ քաղաքացիի կամ քաղաքացիութիւն չունեցող անձի արգելանքի վերցնելու պարագային՝ անոր պահելու տեղի եւ հիմքերու մասին քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը 24 ժամուան ընթացքին դիւանագիտական ուղիներով կը յայտնէ արգելանքի վերցում անձի քաղաքացիութեան, իսկ եթէ ան քաղաքացիութիւն չունի՝ անոր մշտական բնակութեան պետութեան, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային՝ նաեւ շահագրգիռ այլ պետութեան:

Եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան միջազգային պայմանագիրներով արգելանքի վերցում օտարերկրեայ քաղաքացիին կամ քաղաքացիութիւն չունեցող անձին իրաւունք վերապահուած է կապուելու իր քաղաքացիութեան պետութեան կամ իր մշտական բնակութեան պետութեան համապատասխան ներկայացուցչին կամ այդպիսի կապ հաստատելու իրաւասութիւն ունեցող այլ ներկայացուցչի հետ կամ այդ ներկայացուցչի կողմէ իրեն այցելութեան, ապա արգելանքի վերցում անձի կողմէ այդ իրաւունքի իրականացման խնդրանքի պարագային՝ պէտք է բաւարարել.

10) ներկայացնել նիւթեր քրեական գործին կցելու համար.

11) յայտնել բացարկներ.

12) յարուցել միջնորդութիւններ.

13) առարկել քրեական հետապնդման մարմիններու գործողություններու դէմ եւ պահանջել իր առարկությունները մտցնել քննչական կամ այլ դատավարական գործողութեան արձանագրութեան մէջ.

14) իր միջնորդութեամբ, հետաքննութեան մարմնին, քննիչին կամ դատախազին թոյլտուութեամբ անձամբ կամ պաշտպանի միջոցով մասնակցիլ քննչական եւ այլ դատավարական գործողություններուն կամ հրաժարիլ անոնց մասնակցելէ, եթէ սոյն օրէնսգիրքով այլ բան նախատեսուած չէ.

15) ծանօթանալ այն քննչական եւ այլ դատավարական գործողություններու արձանագրություններուն, որոնց ան մասնակցած է կամ ներկայ գտնուած, դիտողություններ ներկայացուցած՝ արձանագրություններուն մէջ գրառումներու ճշդութեան եւ լրիութեան կապակցութեամբ, քննչական եւ այլ դատավարական գործողութեան մասնակցելու պարագային՝ պահանջած է նշուած գործողութեան արձանագրութեան մէջ գրառումներ կատարել այն հանգամանքներու մասին, որոնք, իր կարծիքով, պէտք է նշուին.

16) քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի միջոցով ծանօթանալ փորձաքննություններու եւ մասնագիտական ստուգումներու վերաբերեալ ընդունուած որոշումներուն, իսկ իր խնդրանքով՝ նաեւ անվճար ստանալ այդ որոշումներուն պատճենները.

17) բողոքարկել հետաքննութեան մարմնին, քննիչին, դատախազին, դատարանին գործողությունները եւ որոշումները.

18) Ետ վերցնել իր կամ իր պաշտպանի ներկայացուցած բողոքը.

19) ստանալ քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի գործողություններու հետեւանքով անօրինական կերպով պատճառուած վնասին հատուցումը:

24. Ի՞նչ իրաւունքներ ունի մեղադրեալը քրեական վարոյթի սահմաններէն ներս

Մեղադրեալը, ՀՀ քրեական դատավարութեան օրէնսգիրքով սահմանուած կարգով, իրաւունք ունի՝

1) իմանալ, թէ ի՞նչ բանի մէջ կը մեղադրուի, որ իրեն մեղադրանք առաջադրուած է, արգելանքի վերցուած է կամ խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը յայտարարելէ ետք քրեական հետապնդման մարմնէն անյապաղ անվճար ստանալ որպէս մեղադրեալ ներգրաւման մասին որոշումին պատճենը.

2) արգելանքի վերցուելէ ետք հետաքննութեան մարմնէն, քննիչէն կամ դատախազէն անյապաղ անվճար ստանալ սոյն յօդուածի երկրորդ մասով նախատեսուած իր իրաւունքներու մասին գրաւոր ծանուցում եւ պարզաբանում.

3) մեղադրանք առաջադրելու պահէն ունենալ պաշտպան, հրաժարիլ պաշտպանէն եւ պաշտպանուիլ ինքնուրոյն.

4) առանձին, խորհրդապահական կարգով, անարգել տեսակցիլ իր պաշտպանին հետ՝ առանց տեսակցութիւններու թուականի եւ տեւողութեան սահմանափակումի.

5) հարցաքննուիլ պաշտպանի ներկայութեամբ.

6) տալ ցուցմունքներ կամ հրաժարիլ ցուցմունքներ տալէ, առերես հարցաքննուիլ իր դէմ վկայած անձերուն հետ.

7) տալ բացատրութիւններ կամ հրաժարուիլ բացատրութիւններ տալէ.

8) իր միջնորդութեամբ, հետաքննութեան մարմնին, քննիչին կամ դատախազին թոյլտուութեամբ անձամբ կամ պաշտպանի միջոցով մասնակցիլ քննչական եւ այլ դատավարական գործողութիւններուն կամ հրաժարիլ անոնց մասնակցելէ, եթէ սոյն օրէնսգիրքով ուրիշ բան նախատեսուած չէ.

9) արգելանքի վերցուելէ ետք անյապաղ, բացառութեամբ սոյն օրէնսգիրքի 129-րդ յօդուածի 7-րդ մասով նախատեսուած պարագաներուն, քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի միջոցով իր ընտրած անձին, իսկ զինծառայող լինելու պարագային՝ նաեւ զինուորական մասի հրամանատարութեան տեղեակ պահել արգելանքի տակ պահելու իր տեղի եւ հիմքերու մասին:

Օտարերկրեայ քաղաքացիի կամ քաղաքացիութիւն չունեցող անձին արգելանքի վերցնելու պարագային՝ զայն պահելու տեղի եւ հիմքերու մասին քրեական վարոյթը իրականացնող մարմինը 24 ժամուան մէջ դիւանագիտական ուղիներով տեղեկանք կը յայտնէ արգելանքի վերցուած անձի քաղաքացիութեան, իսկ եթէ ան քաղաքացիութիւն չունի՝ անոր մշտական բնակութեան պետութեան, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային՝ նաեւ շահագրգիռ այլ պետութեան:

Եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան միջազգային պայմանագիրներով արգելանքի վերցուած օտարերկրեայ քաղաքացիին կամ քաղաքացիութիւն չունեցող անձին իրաւունք վերապահուած է կապուելու իր քաղաքացիութեան պետութեան կամ իր մշտական բնակութեան պետութեան համապատասխան ներկայացուցչին կամ այդպիսի կապ հաստատելու իրաւասութիւն ունեցող այլ ներկայացուցչի հետ կամ այդ ներկայացուցչի կողմէ իրեն այցելութեան, ապա արգելանքի վերցուած անձի կողմէ այդ իրաւունքի իրականացման խնդրանքի պարագային՝ պետք է բաւարարել.

10) քրեական գործին կցելու եւ հետազօտելու համար ներկայացնել նիւթեր.

11) յայտնել բացարկներ.

12) յարուցել միջնորդութիւններ.

13) յայտարարել իր մեղաւորութեան կամ անմեղութեան մասին.

14) առարկել քրեական հետապնդման մարմիններու գործողութիւններուն դէմ եւ պահանջել իր առարկութիւնները մտցնել քննչական կամ այլ դատավարական գործողութեան արձանագրութեան մէջ.

15) ծանօթանալ այն քննչական եւ այլ դատավարական գործողութիւններու արձանագրութիւններուն, որոնց ան մասնակցած է կամ ներկայ գտնուած, դիտողութիւններ ներկայացուցած՝ արձանագրութիւններուն մէջ գրառումներու ճշդութեան եւ լրիւութեան կապակցութեամբ, քննչական եւ այլ դատավարական գործողութեան մասնակցելու պարագային՝ պահանջած է նշուած գործողութեան արձանագրութեան մէջ գրառումներ կատարել այն հանգամանքներուն մասին, որոնք,

իր կարծիքով, պետք է նշուին: Ծանօթանալ դատական նիստի արձանագրութեան եւ ներկայացնել անոր մասին իր դիտողութիւնները.

16) նախաքննութեան աւարտման պահէն ծանօթանալ գործի բոլոր նիւթերուն, անոնցմէ անվճար պատճեններ հանել եւ գործէն քաղել ցանկացած ծաւալի ցանկացած տեղեկութիւն, մինչեւ գործի դատաքննութիւնը սկսիլը հանդէս գալ դատական քննութեան արագացուած կարգ կիրառելու միջնորդութեամբ.

17) մասնակցիլ առաջին ատեանի եւ վերաքննիչ դատարաններու նիստերուն եւ գործի նիւթերու հետազօտմանը, հանդէս գալ ճառերով եւ պատասխան բացականչութիւններով (ռեպլիկ):

18) դատական քննութեան ընթացքին հանդէս գալ վերջին խօսքով.

19) քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի միջոցով ծանօթանալ փորձաքննութիւններու եւ մասնագիտական ստուգումներու նշանակման, իր նկատմամբ խափանման միջոց եւ դատավարական հարկադրանքի այլ միջոցներ կիրառելու մասին կայացած որոշումներուն, իսկ իր խնդրանքով՝ նաեւ անվճար ստանալ այդ որոշումներուն եւ մեղադրական եզրակացութեան կամ եզրափակիչ որոշումին եւ հայցադիմումին պատճենը, ինչպէս նաեւ դատավճիռի կամ դատարանի ուրիշ վերջնական որոշումի պատճենը.

20) բողոքարկել հետաքննութեան մարմնին, քննիչին դատախազին, դատարանին գործողութիւնները եւ որոշումները, ինչպէս եւ դատավճիռը եւ դատարանի ուրիշ վերջնական որոշում.

21) Ետ վերցնել իր կամ իր պաշտպանի ներկայացուցած բողոքը.

22) առարկութիւններ ներկայացնել քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի կողմէ իրեն տեղեկացուած կամ այլ հանգամանքներու շնորհիւ իրեն յայտնի դարձած դատավարութեան այլ մասնակիցներու բողոքներու վերաբերեալ.

23) դատարանի նիստին կարծիք յայտնել դատավարութեան այլ մասնակիցներու միջնորդութիւններուն եւ առաջարկութիւններուն առիթով.

24) բողոքել միւս կողմի անօրինական գործողութիւններուն դէմ.

25) առարկել նախագահողի գործողութիւններուն դէմ.

26) ստանալ քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնի գործողութիւններուն հետեւանքով անօրինական կերպով պատճառուած վնասի հատուցումը:

25. Անձը պարտաւոր է ապացուցել իր անմեղութիւնը յանցագործութեան կատարման մէջ

Յանցագործութեան համար մեղադրուողը կը համարուի անմեղ, քանի դէռ անոր մեղքը ապացուցուած չէ օրէնքով սահմանուած կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մէջ մտած դատավճիռով: Անձի մեղաւորութեան ապացուցման պարտականութիւնը դրուած է վարոյթը իրականացնող մարմնին վրայ: Ատոր զուգահեռ՝ անձը իրաւունք ունի իրականացնել իր պաշտպանութիւնը մեղադրանքէն:

Կասկածեալին եւ մեղադրեալին կարելի չէ հարկադրել, ցուցմունքներ տալ, նիւթեր ներկայացնել քրեական վարոյթը իրականացնող մարմնին կամ անոր որեւէ աջակցութիւն ցոյց տալ:

26. Ո՞ր պարագային հնարաւոր է, որ անձը դատապարտուի նոյն արարքին համար

Ոչ ոք կրնայ կրկին դատուիլ նոյն արարքին համար:

Նոյն անձի վերաբերեալ, նոյն դէպքի առիթով դատարանին օրինական ուժի մէջ մտած դատավճիռին կամ որոշումին առկայութիւնը կը բացառէ քրեական գործը նորոգելը, մեղադրանքն աւելի ծանրով փոխարինելու կամ աւելի խիստ պատիժ նշանակելու կամ մէկ այլ հիմքով:

Այս արգելքը, սակայն, չի խոչընդոտեր գործի վերանայումը՝ օրէնքին համապատասխան, եթէ առկայ են նոր կամ նոր երեւան եկած հանգամանքներ, ինչպէս նաեւ այն բացառիկ պարագաները, երբ գործի նախորդ դատական քննութեան ընթացքին մէջ թոյլ տրուած են նիւթական կամ դատավարական իրաւունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որոնց հետեւանքով ընդունուած դատական քայլը կը խաթարէ արդարադատութեան բուն էութիւնը, կը խախտէ սահմանադրօրէն պաշտպանուող շահերու անհրաժեշտ հաւասարակշռութիւնը:

27. Ոչ իրաւաչափօրէն դատապարտուած անձը կրնա՞յ ակնկալել հատուցում ստանալու իրաւունք

Եթէ յանցանք կատարելու համար օրինական ուժի մէջ մտած դատավճիռով դատապարտուած անձը արդարացուած է այն հիմքով, որ նոր կամ նոր երեւան եկած որեւէ հանգամանք կ'ապացուցէ անոր դատապարտման ոչ իրաւաչափ ըլլալըը, ապա այդ անձը ունի օրէնքին համապատասխան հատուցում ստանալու իրաւունք, եթէ չ'ապացուցուիր, որ այդ հանգամանքին ժամանակին բացայայտումը լիովին կամ մասամբ կախուած էր տուեալ անձէն:

Պատճառուած նիւթական վնասի հատուցման իրաւունք ունի նաեւ իւրաքանչիւր անձ, ով քրեական գործով վարոյթը իրականացնող մարմնի կողմէն անօրինական կերպով ենթարկուած է հարկադրանքի միջոցներու (բերման ենթարկուած է, ձերբակալուած է, պաշտօնավարութիւնը ժամանակաւոր դադրեցուած է, կալանաւորուած է կամ իր նկտամամբ այլ խափանման միջոց կիրառուած է):

28. Կրնա՞յ արդեօք անձը դատապարտուիլ կամ ենթարկուիլ մահապատժի Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ

Ոչ: Սահմանադրութիւնը կ'արգելէ որեւէ մէկը դատապարտել կամ ենթարկել մահապատժի:

29. Կրնա՞յ արդեօք խոշտանգումի, անմարդկային կամ նուաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկուիլը համարուիլ իրաւաչափ

Անձի խոշտանգումի, անմարդկային կամ նուաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկելը ամեն պարագայի չի կրնար նկատուիլ իրաւաչափ՝ նոյնիսկ պետական եւ հասարակական անվտանգութեան ապահովման, յանցագործութիւններու կանխման կամ բացայայտման անհրաժեշտութեան պարագային:

Մարմնական պատիժները եւս կ'արգիլուին:

30. Ե՞րբ կրնան օգտագործուիլ մարդու հիմնական իրաւունքներու խախտումով ձեռք բերուած ապացոյցները

Հիմնական իրաւունքներու խախտումով ձեռք բերուած կամ արդար դատաքննութեան իրաւունքը խաթարող ապացոյցի օգտագործումը կ'արգելուի:

31. Ե՞րբ անձը պարտաւոր չէ ցուցմունք տալ իր, ամուսինին կամ մերձաւոր ազգականներու վերաբերեալ

Ոչ որ պարտաւոր է ցուցմունք տալ իր, ամուսինին կամ մերձաւոր ազգականներու վերաբերեալ, եթէ ողջամտօրէն ենթադրելի է, որ այն յետագային կրնայ օգտագործուիլ իր կամ անոնց դէմ:

Աւելին, անձը, որուն վարոյթը իրականացնող մարմինը կ'առաջարկէ յայտնել տեղեկութիւններ կամ տրամադրել նիւթեր, իրաւունք ունի հրաժարելու նման տեղեկութիւններ յայտնելէ կամ նիւթեր տրամադրելէ, եթէ ողջամտօրէն կ'ենթադրէ, որ անոնք յետագային կրնան օգտագործուիլ իր, ամուսինին կամ մերձաւոր ազգականներու դէմ:

32. Ի՞նչ նուագագոյն իրաւունքներ կ'երաշխաւորէ Սահմանադրութիւնը քրեական մեղադրանքէն պաշտպանուող անձին համար

Յանցագործութեան համար մեղադրուող իւրաքանչիւր ոք ունի՝

1) ներկայացուած մեղադրանքի բնոյթի եւ հիմքի մասին իրեն հասկանալի լեզուով անյապաղ ու հանգամանօրէն տեղեակ պահելու իրաւունք.

2) անձամբ կամ իր ընտրած փաստաբանի միջոցով պաշտպանուելու իրաւունք.

3) իր պաշտպանութիւնը նախապատրաստելու եւ իր ընտրած փաստաբանին հետ հաղորդակցուելու համար բարար ժամանակ եւ հնարաւորութիւններ ունենալու իրաւունք.

4) իր դէմ ցուցմունք տուող անձերը հարցման ենթարկելու իրաւունք, կամ որ այդ անձերը ենթարկուին հարցման, ինչպէս նաեւ, որ իր օգտին ցուցմունք տուող անձերը կանչուին եւ հարցաքննուին նոյն պայմաններով, ինչ իր դէմ ցուցմունք տուած անձերը.

5) թարգմանիչի անվճար ծառայութենէ օգտուելու իրաւունք, եթէ ան չի տիրապետեր հայերէնին:

33. Ե՞րբ անձը կրնայ իրաւաչափօրէն զրկուիլ անձնական ազատութենէ

Անձը կրնայ անձնական ազատութենէ զրկուիլ միայն հետեւեալ պարագաներուն եւ օրէնքով սահմանուած կարգով`

1) իրաւասու դատարանը անձը դատապարտած է յանցանք կատարելու համար.

2) դատարանի իրաւաչափ կարգադրութեան չենթարկուելու համար.

3) օրէնքով սահմանուած որոշակի պարտականութեան կատարումը ապահովելու նպատակով.

4) Երբ առկայ է անոր կողմէն յանցանք կատարուած ըլլալու հիմնաւոր կասկած, կամ երբ հիմնաւոր կերպով անհրաժեշտ է յանցանքի կատարումը կամ ատիկա կատարելէ ետք անձի փախուստը կանխելու նպատակով.

5) անչափահասը դաստիարակչական հսկողութեան յանձնելու կամ իրաւասու մարմին ներկայացնելու նպատակով.

6) հանրութեան համար վտանգաւոր վարակիչ հիւանդութիւններու տարածումը, ինչպէս նաեւ հոգեկան խանգարում ունեցող, հարբեցող կամ թմրամոլ անձերէն բխող վտանգը կանխելու նպատակով.

7) անձի անօրինական մուտքը Հայաստանի Հանրապետութիւն կանխելու կամ անձին արտաքսելու կամ այլ պետութեան յանձնելու նպատակով:

34. Կրնա՞յ արդեօք անձը զրկուիլ անձնական ազատութենէ քաղաքացիաիրաւական պարտաւորութիւնները կատարելու ի վիճակի չըլլալու պատճառով

Սահմանադրութիւնը կ'երաշխաւորէ, որ ոչ ոք կրնայ անձնական ազատութենէ զրկուիլ միայն այն պատճառով, որ ի վիճակի չէ կատարելու քաղաքացիաիրաւական պարտաւորութիւնները:

35. Սահմանադրութեամբ ի՞նչ նուազագոյն իրաւունքներ է սահմանուած անձնական ազատութենէ զրկուած անձին համար

Անձնական ազատութենէ զրկուած իւրաքանչիւր ոք իրաւունք ունի՝

Ա) իրեն հասկանալի լեզուով անյապաղ տեղեկացուած լինելու ազատութենէ զրկուելու պատճառներուն, իսկ քրեական մեղադրանք ներկայացուելու պարագային՝ նաեւ մեղադրանքի մասին,

Բ) ազատութենէ զրկուելու մասին անյապաղ տեղեկացնել իր ընտրած անձին (այս իրաւունքի իրականացումը կրնայ յետաձգուիլ միայն օրէնքով սահմանուած պարագաներու, կարգով եւ ժամկէտով՝ յանցագործութիւններու կանխման կամ բացայայտման նպատակով:

Գ) անյապաղ ազատ արձակուելու, եթէ քրեական յանցանք կատարելու կասկածանքի հիմքով ազատութենէ զրկուելու պահէն ողջամիտ ժամկէտի մէջ, սակայն ոչ ուշ, քան եօթանասուներկու ժամուան մէջ դատարանը որոշում չի կայացներ անազատութեան մէջ անոր յետագայ պահելը թոյլատրելու մասին,

Դ) վիճարկելու իրեն ազատութենէ զրկելու իրաւաչափութիւնը:

36. Ի՞նչ երաշխիք կու տայ Սահմանադրութիւնը բնակարանի խուզարկութեան առնչութեամբ

Սահմանադրութիւնը, հռչակելով իւրաքանչիւր անձի բնակարանի անձեռնմխելիութեան իրաւունքը եւ նախատեսելով այդ իրաւունքի սահմանափակման հնարաւոր հիմքերը, միաժամանակ իբրեւ երաշխիք սահմանած է, որ բնակարանը կրնայ խուզարկուիլ միայն դատարանի որոշումով, ընդ որում՝ օրէնքով սահմանուած պարագաներու տակ եւ կարգով: